

Egy fontos könyvről

Ha nem tartanék attól, hogy a Kedves Olvasót elrettentem, akkor recenzióm címe ez lenne: *Kötelező olvasmány*. Ez a könyv ugyanis olyan összefoglaló, amelyet minden könyvtárosnak el kell(ene) olvasnia! A pályakezdőknek azért, mert felvázolja az elmúlt húsz év legfontosabb szakmapolitikai történéseit. A negyveneseknek azért, hogy összegezve lássák, milyen szakmai környezetben telt pályafutásuk első szakasza, s ehhez mérjék majd az elkövetkezőt. A magamfajta „korosabbaknak” (s ez még a legenyhébb kifejezés!) azért, hogy a könyv olvasása közben gondolatban újra átéljék könyvtáros pályájuk izgalmas, sok változást és megannyi újdonságot hozó korszakát.

A Könyvtári Intézet *Továbbképzés felsőfokon* című sorozatának legújabb kötetét Skaliczki Judit személyében olyan szerző jegyzi, aki az elmúlt évtizedek hazai könyvtárügyének egyik legjelentősebb alakja. És ha esetleg valaki elfogultsággal vádolna, álljon itt Horváth Sándor Domonkos 2009. szeptember 30-ai blogbejegyzése: „... teljesítette a szakmával szembeni kötelességét, minisztériumi dolgozóként is könyvtáros maradt, és hiába tűnt önfejűnek is időnként, szívvel és lelkiismerettel tette azt, amit az adott körülmények között tehetett.” Skaliczki Judit a legautentikusabb személy, aki megírhatta az 1989–2010 közötti időszak szakmai irányításának történetét. Feltételezem, ő is úgy gondolta, hogy tartozik ennyivel a szakmának és önmagának egyaránt. Mivel már a '80-as évektől jelentős szerepet játszott a magyarországi könyvtárügy alakításában mint a KMK munkatársa, majd tizenöt évig vezette a sokszor változó nevű kulturális tárca (MKM, NKÖM, OKM, NEFMI) Könyvtári Osztályát.

A szerző *Bevezetőjében* leszögezi, hogy „a rendszerváltás... a könyvtárügyben is paradigmaváltást eredményezett”. Ugyanakkor a megváltozott helyzet kezelésének áttekintéséhez ismernünk kell az előzményeket is. Ugyanitt a kötet keletkezésének okaként ezt írja: „...arra szeretnék kísérletet tenni, hogy... bepillantást engedjek... a dolgok születésébe is”, de bevallottan motiválta, hogy megörökítse a változások kezelésében részt vett kollégái és segítői munkáját, érdemeit.

Az 1. fejezetben a szerző rövid áttekintést ad a '90-es évek fordulójának *külföldi szakmai vízióiról* (a könyvtár meghal, esetleg kulturális műemlékké válik, vagy túléli a válságot és meghatározó szerepe lesz). Említést tesz az elavult jogi szabályozásról (1976. évi törvényerejű rendelet és ennek végrehajtási utasításai), és már ezzel előrevetíti a szabályozás kiemelt fontosságát. Képet kapunk az újszerű – olykor elöremutató, máskor elvetendő – *kormányzati és könyvtár-politikai kezdeményezésekről* (IIF-ből NIIFFP, TEMPUS, japán segély, felsőoktatási könyvtári koncepció, a teljes magyar könyvtári terület átvilágítása, az NKA létrejötte). A szerző kitér a *civil szervezetek* rendszerváltozás ideje körüli tevékenységére is. Az akkor már 55 éve működő Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az 1990-ben létrejött Könyvtári és Informatikai Kamara (az Informatikai és Könyvtári Szövetség jogelődje) ezekben az években (is) komoly szakmai munkát végzett.

A minisztériumban már 1991-ben döntés született a könyvtári terület újraszabályozásáról, ám ezek a tervek csupán „*elvetélt törvénykezési kísérletek*” maradtak. 1996 júniusáig több munkacsoport is dolgozott, olyan fontos témákat tárgyalva, mint például a kötelezpéldány-szolgáltatás szabályozása.

A kötet 2. fejezetében a szerző részletesen, lépésről lépésre, dokumentumokkal és idézetekkel alátámasztva mutatja be az 1997. évi CXL törvény létrejöttének folyamatát és annak hatását. Skaliczki Judit 1996. július elsejével vállalta el a Könyvtári Osztály vezetését, és nagy erővel kezdett munkához. Meggyőződve a tárca irányítóinak elkötelezettségéről, már július 10-ére *kidolgozta a törvénytervezet koncepció előkészítésének munkamenetét*. A tervezett munkabizottságokba – a főhatóságok képviselőin túl – öt szakmai szervezet delegáltjait is meghívta. Legfőbb célként azt tűzte ki, hogy a *megalkotandó jogszabály teljes szakmai konszenzus alapján jöjjön létre*. A feszített menetrend szerint végzett csoportmunka során kikristályosodott az alapelv: a készülő kerettörvény ne a könyvtárakról, hanem a *könyvtári ellátásról* szóljon, a *használó- és szolgáltatáscentrikus gondolkodás* jegyében szülessen meg. A sok ellentétes érdek és nézet lehetetlenné tette az eltervezett munkamenetet, de a változtatás, azaz, hogy egy-egy részterület kidolgozását neves szakemberekre bízta – jó döntés volt. A *szakmai szervezetekkel is egyeztetve*, az ősz folyamán így készültek el a törvénytervezet koncepcióváltozatai, ezek legkiforrottabb verziója az év végén miniszteri elfogadást nyert.

A következő évben a *normaszöveg megalkotása* volt a feladat, majd a parlament Kulturális Bizottsága tárgyalta az ekkor már egységes törvénytervezetet, ahol olyan külső szakértők segítették a munkát, mint Vajda Erik, az MKE akkori elnöke és Ramháb Mária az IKSZ képviselőjében, akiknek kiváló és hasznos munkáját többször is elismeréssel említi a szerző. A politikai akarat részben felülírta az elképzeléseket, amikor kiderült, hogy *nem önálló könyvtári törvény születik*, hanem a múzeumi és a közművelődési területtel közös jogszabály, s ezt a döntést Skaliczki is „*mig nem nézett szembe a realitásokkal, szakmai presztízsveszteségként élte meg*”. A parlamenti jóváhagyás, 1997 decembere ettől függetlenül nagyjelentőségű dátum, mivel *törvény még soha nem rendelkezett Magyarországon a könyvtári területről*. Most már lehetőség nyílt a könyvtári stratégia megalkotására, a követő jogszabályokkal több, fontos részterület szabályozására, nem utolsósorban a finanszírozás megteremtésére.

Az *érdemi változásokat, az első stratégiai ciklust és a központi fejlesztéseket* a 3. fejezetben tárja elénk a szerző. A munkamódszer – amely Skaliczki működésének mindvégig sajátja – „*az állandó többségi kontrollt és a visszacsatolást lehetővé tette*”. Ebben segítségére volt az a tudás és folyamatos tanulás, amelyet részben angliai tanulmányútján, később a gyakorlatban is a *könyvtári menedzsment és a TQM* egyik legjelentősebb szakemberétől, Maurice Line-tól sajátított el. A már sokunk által ismert és használt metódussal (SWOT-analízis, a törvényből eredő megoldandó feladatok, jövőkép, küldetésnyilatkozat) készült el az *1998–2002 közötti időszakra szóló Országos könyvtárfejlesztési stratégia*, mégpedig olyan helyzetben, hogy sem a kulturális, sem a közgyűjteményi terület nem rendelkezett stratégiai tervvel.

A *követő jogszabályok megalkotásánál* a „*csak azt szabályozzuk, amit szabályozni szükséges, azt viszont mindenképpen*” elvét alkalmazták. 1998 és 2001 között így jött létre az a *kilenc miniszteri és kormányrendelet*, amely egyrészt a könyv-

tári rendszer működését, másrészt a könyvtárosokat érintette. Ezekről részletesen a könyv 51–54. oldalán olvashatnak.

Ezzel párhuzamosan, 1998-tól *megkezdődtek az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) kidolgozásának munkálatai*. A munkacsoportban a legjelentősebb könyvtárak (OSZK, MTA, DEENK, megyei könyvtárak) munkatársai mellett, ismét jelen voltak a szakmai szervezetek (MKE, IKSZ, EKK) képviselői. Az általuk kidolgozott koncepció megvitatása pedig már a leendő ODR-ben érintett könyvtári kör vezetőinek bevonásával zajlott. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a szolgáltatás elindítása *komoly informatikai fejlesztéseket igényel*, amelyhez a források megteremtése szintén a Könyvtári Osztály vezetőjének feladata volt.

Ugyanabban az évben alakult meg a *MOKKA Egyesület*, ezzel előállt az a párhuzamosság, amely a *közös katalogizálás és a lelőhely-nyilvántartás terén azóta is fennáll*. Skaliczki Judit vezetői pályafutása egyik legnehezebb döntéseként írja le ezt a „*várjunk vagy lépjünk*” helyzetet, holott maga is tudta, hogy a cél az egységes adatbázis kialakítása. A későbbiekben őt ért támadások ellenére azt vallja, hogy „*helyes döntés volt*”. Valami elindult. *Már az első évben 84,7 millió forint* dokumentumbeszerzési keret jutott el az ODR-t szolgáltató könyvtárakhoz, ez az összeg a későbbi években 100-120 millió fölé emelkedett, ebből nemcsak a gyűjtemények gyarapodtak, hanem az informatikai fejlesztések is megkezdődtek. Az ODR lassan beépült a használói és könyvtárosi tudatba; a szolgáltató dokumentumok száma már 2001-ben meghaladta a 70 ezret.

Bár első pillanattól kezdve nyilvánvaló szükséglet volt, de ez idő tájt már egyre sürgetőbbé váltak az *információs és kommunikációs technológiai fejlesztések*. A több minisztériumot, de a kulturális tárcán belül is több főosztályt érintő területen csak kiváló, a fejlesztések irányát jól meghatározó és alátámasztó, széles szakmai egyetértésen alapuló koncepcióval lehetett célt érni. (Megjegyzés: ahogy erre már utaltam, a szerző sosem felejt el név szerint is megemlíteni a munkáját segítő kiváló külső és belső szakembereket, ugyanakkor Skaliczki Judit legnagyobb érdeme, hogy működése során hét kulturális miniszternél is sikerült elérnie, hogy *a közgyűjtemények között a könyvtári területet kiemelt fontosságúként kezeljék*.)

Szisztematikus munkával elkészült a Telematikai Koncepció, kiírásra kerültek az IKT-pályázatok, így lehetőség nyílt nemcsak a „*vasak*” lecserélésére, hanem a tartalmak fejlesztésére és a könyvtárosok továbbképzésére is. *1998 és 2000 között csaknem egymilliárd forint jutott a közgyűjtemények telematikai fejlesztésére*.

A kialakuló pályázati rendszer (érdekeltségnövelő, felzárkóztató, esélyegyenlőségi, korszerű könyvtári környezet stb.) keretén belül is *több milliárd forint áramlott a könyvtárügybe*. Az évek múltával viszont több olyan politikai döntés is született, amely a könyvtári törvény által biztosított pénzügyi forrásokat elvonta, ezzel *a fejlesztések telassultak*. A szerző a kudarcok okait számba véve – miközben a *négyvévenként változó kultúrpolitikai vezetés felelősségét hangsúlyozza* – nem menti fel a könyvtáros szakmát sem.

A 4. és 5. fejezet olvasásakor részletes bepillantást nyerünk a *2003–2007 és a 2008–2013 közötti országos könyvtárfejlesztési stratégia* előkészítő munkálataiba, a végleges koncepció kialakulásába, az ezek nyomán végrehajtott fejlesztésekbe, ugyanakkor a szerző az eredmények mellett szól a kudarcokról is.

Ebben az időszakban indult meg az *erőteljes fejlesztés* a kistelepülési könyvtárakban; központi finanszírozásból elérhetővé vált az EBSCO-adatbázis; megkez-

dődtek a szisztematikus minőségfejlesztési programok; korszerű képzési és továbbképzési lehetőségek nyíltak meg; újra indult a szakfelügyeleti rendszer, amely a közkönyvtárak után kiterjedt az iskolai, az egyházi, a felsőoktatási és a múzeumi könyvtárakra is; létrejött a NAVA; továbbra is folytatódtak a korábbi pályázatok és az ODR-támogatás. Nem mellékesen a szakma megalkotta etikai kódexét. És majdnem minden fejlesztési koncepcióhoz *sikerült finanszírozási forrást szerezni.*

A használok, a használat, az informatikai ellátottság *2001–2006 közötti statisztikai adatai* jól áttekinthető formában, rövid magyarázatokkal kiegészítve a kötet 116–124. oldalán olvashatók. Ebből a helyzetképből indult ki a harmadik stratégiai ciklus, a *Portál Program*, amelyben a megkezdett vagy eddig sikertelen, de fontos fejlesztések mellett újdonságként szerepelt a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR), az első könyvtárbusz elindítása, a felgyorsítandó digitalizáció, a távolról elérhető szolgáltatások bővítése és az olvasásfejlesztés.

2007-ben már tudható volt, hogy ehhez a *finanszírozást európai uniós forrásokból* az Új Magyarország Fejlesztési Terv biztosíthatja. Hogy ezt milyen módon sikerült elérni, erről ír a szerző a záró fejezetben.

Csak kiváló lobbistaként és okos érvrendszerrel lehetett meggyőzni a döntéshozókat arról, hogy a *könyvtári fejlesztések* – az emberek nem formális és informális képzésével – *az ország versenyképességéhez járulnak hozzá.* Nyomon követhetjük azt a szisztematikus és állhatatos munkát, amelyet az osztályvezető és munkatársai végeztek a TÁMOP, TIOP (a kimaradóknak Magyar Digitális Képkönyvtár) pályázatok előkészítésén, amelynek eredményeként *tízmilliárd* forintot meghaladó fejlesztések kezdődhettek a könyvtárakban.

Az Utóiratban Skaliczki Judit az újabb paradigmaváltással kapcsolatban Maurice Line bölcs szavait idézi, amit érdemes megfogadni. Így írt 1994-ben:

„A világ úgy látszik, hogy belép – illetve már be is lépett – a káosz korszakába. (...) A káosz, finoman fogalmazva is, kényelmetlen állapot, de nem kell feltétlenül félnünk tőle. Ha – és ez a »ha« nagyon fontos – megvan az előre látásunk és bölcsességünk, ha kezelni tudjuk, és megfelelő intelligenciával és érzékenységgel reagálunk rá.”

A könyv terjedelme is bizonyítja, hogy Skaliczki nem akarta témáját „túlírni”. A jól felépített, logikus szerkezetű, érthető, gördülékeny stílusban íródott kötet végén irodalomjegyzék, valamint név- és tárgymutató található.

(Skaliczki Judit: A rendszerváltás könyvtárügyétől a könyvtárügy rendszerváltásáig. Bp. Könyvtári Intézet, 2011. 159 p. /Továbbképzés felsőfokon/)

Mender Ibolya